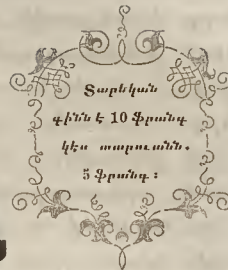

ԵՐԱՅԻՄ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 11.

1859

Բ. ՀԱՏՈՐ

ՅԱՆՈՑ ԽՂԻԿԸ ԿԱՐ ԳԻՊՈՒՐԿ

ԳՆՈՒԽ Ա.

Գիպոսի եւ իր վերջին տերը:

Իւնդերսթալ գեղը՝ Պրայդկաւին հաճոյարար կողմերը, Քրայպուրկէն քիչ մը հեռու, պղտիկ բայց գեղեցիկ հովտի մը մէջ կը հանգչի: Ո՛վ որ քիչ մ'առնէ Քրայպուրկ բնակած է, անոր՝ Կիւնդերսթալ ստուգիւ ծանօթ է,

որովհետեւ ամէն տարի Քրայպուրկի զուարթ բնակիչները, գլխաւորաբար ամառուան եղանակն հոն կ'անցընեն: Հոն դաղձողներն արեգական կիպիւ ծառապղծներէն զով հովանով մը պառսպարողը մերձաւոր վարսագեղ անտառակն է: Աս անտառակին մէջ մանողն, արդէն նոյնին մէկալ ծայրն՝ ան աղւոր գեղը կը տեսնէ: Հոս զբօսանաց ելլողներուն առջին նկարչական վայրատեսիլ մը կ'երևէ: Գեղին ետեւի կողմը, լեռանց բարձր ու ցած գագաթները սիւրուն ժողովակ մը կը կազմեն: Ասոնց մէջ առաջին տեղին ունի Գիւպֆելդէն կոչուած լեռն որ իր մամուռով ծածկած հսկայ գլուխն բարձրացուցած՝ հովտին վրայ կը ծիծաղի:

Աս հսկայաձեւ եւ ժայռուա բլրան վրայ, որուն գահավէժ կողմերը խիտ մամուռով եւ բաղեղամբ ծածկուած են, շատ տարիներէ ի վեր Գիպուրկի սէգ ամրոցը կը բարձրանար: Ասի շատ դարերու յաղթանակած էր, եւ քանի մը դժբախտ ասպետաց եւ մուրեալ ուխտաւորաց ապաւէն էր, եւ աղքատ ու նեղեալ անձանց ապաստանարան մը: Բայց հիմակ ան ժայռուա լեռան գագաթան վրայ, դիտողն մ'աչքը, ան երբեմն բարձրագլուխ ամրոցին՝ միայն քանի մը հետքը կը նշմարէ: Որովհետեւ նոյն տեղն ուր աս ամրոցն երբեմն կանգնուած էր, վայրենի թիւեր ածած, եւ բլրան բոլորտիքը մայրեաց, կաղնեաց, ուրիշներու (հայն աղած) գեղեցիկ անտառներով չըջապատած է:

Ան բարձրավիզ ամրոցը շատ դարերէ ի վեր Գիպուրկի քաջ ասպետաց բնակութիւնն էր: Աս ասպետաց մէկն որ Կիւնդեր կը կոչուէր, ան է որուն անուամբը կոչուած էր աղնուական կուսանաց վանքն ու Կիւնդերսթալ անուամբ գեղը:

Գիպուրկի Կիւնդեր ասպետն առանց արուական ժառանգի վախճանած էր: Ինք մահուընէն քիչ մ'առաջ, իր երկու՝ Ատելհայտ եւ Պերդա դստերացը համար՝ հովտին մէջ՝ ուր որ հիմակ վանքն է, տուն մը շինած էր, ուր ասոնք աշխարհքիս աղմկէն հեռու բարի եւ հանգարտ կեանք մ'անցընել կ'ուզէին: Որովհետեւ իր երկու դստերքն իրենց մանկութենէն ի վեր վանական քաջուած կենաց մեծ յօժարութիւն ունէին:

Գիպուրկի մահուընէն անմիջապէս ետքը, երկուքն ալ աս տան մէջ քաջուեցան: Ասոր վրայ շատ չանցաւ, ուրիշ աղնուական աղջիկներ ալ մասնակից եղան ինչպէս էին, Գեբբէնպախ, Պլումենէկ, Գլինկենպէրկ, Սքիցենպէրկ եւ Կերոլտսէկ:

Աս տունը՝ երեք տարի ետքը վանք մը կերպարանեցաւ եւ 1224ին նոյն վանաց բնակիչները Պերթոլտ Գենենպախ աբբային ձեռքէն Կիստերսականաց կանոններն ընդունեցան:

Կիւնդերին երէց գուստրը Ատելհայտ՝ առաջին աբասուհին անուանուեցաւ: Անոր համար Ատելհայտ Կիւնդերսթալ վանաց իբր հիմնադիրը կը համարուի: Իր մարմինը՝ կապարեայ դագաղով վանքին եկեղեցւոյն մէջ կը հանգչէր, բայց վանքին ջնջուելէն ետքը ժողովրդապետական եկեղեցին բերուեցաւ. եւ աս եկեղեցին՝ քանի մը տարի յառաջ պրերով. բոլորովին նորէն շինուեցաւ:

Որովհետեւ Կիւնդեր Գոպուրկին երկու դուստրքը զիրենք վանական կենաց տուին, անոր համար Ֆելդենպուրկն ու անոր հետ կից եղող մեծ կալուածն ալ Կիւնդերին մերձաւոր աղբականի մ'անցաւ, որ Հելուետիա՝ Գոկկենպուրկ դքսութեան մօտ՝ ամրոցի մը մէջ կը բնակէր: Աս ամրոցին վերջի ստացիւններն էին Կոթֆրիտ եւ իր Գունո Գիպուրկ տղան:

Գոպուրկ Կոթֆրիտ իր ժամանակին քաջ ասպետներէն մէկն էր, եւ աս քաջ մարդը 15որդ դարուն վերջերը դեռ կ'ապրէր: Ասի գեռ 12 տարուան

տղայ եղած ատեն՝ ուրիշ պղտիկ դբսոյ մը հետ որ Յովհ. Վեֆերպուրկ կը կոչուէր, իբր աղնուական տղայ Մայնցի արքեպիսկոպոսին պալատն եկած էր: Հոն երկու պատանիք, նոյն ժամանակին համաձայն սքանչելի կրթութիւն մ'ընդունեցան եւ աղնուական ու քաջ երիտասարդներ եղան: Երկայն ատեն իրարու հետ ապրելով ու հաւասար սկիզբներու տէր ըլլալով, իրարու հետ ներքին բարեկամութիւն մ'ստացած էին: Արիւններու մէջ միշտ մէկտեղ էին: — Մէկը մէկալին պաշտպան էր, եւ իրարու համար մահուան դիմացը երթալու պատրաստ էին:

Արկու երիտասարդներն ալ շատ անգամ կայսերական պալատի մէջ եղած նիդալախաղութեան մէջ անանկ քաջ հանդիսացան, որ բոլոր արքունեաց մտադրութիւնը վրանին ձգեցին եւ վերջապէս կայսեր սիրականներն եղան:

Հովհաննէս որչափ որ ալ քաջ մարտիկ եւ արի երիտասարդ ալ էր նէ, Արթիւրիտ ասպետական քաջութեանց մէջ զինքը կը գերադանցէր: Իր մաքուր կրօնը մէջ արի, հաւատարիմ եւ արդար սիրտ մը կը բաբախէր: Իր բարի զգածմունքն Աստուծոյ ու հայրենեաց, ճշմարտութեան եւ առաքինութեան փութովը կը տոչորէր: Արօնի, եկեղեցւոյ եւ տէրութեան համար ունեցած փոյթը միշտ սուրբ էր, եւ նոյն ատենուան գերմանական ասպետաց մէջ այնչափ յաճախ եղած անամութիւններէ բոլորովին հեռու:

Արթիւրիտ՝ իր ասպետական պատիւն իր բոլոր կենացը մէջ չարատեց: Ինք նոյնն՝ աշխարհքիս մէջ ամէն բանէն՝ ստացուածքէն նաեւ կենանքէն ալ վեր կը դասէր: Արնար մարդ անոր ասպետական խօսքին վրան աւելի վստահել քան թէ հիմակուան քսան երդմանց: Ամիրոցներ ու վանքեր յափշտակելու կամ թշնամիէ մը վրէժ խնդրելու պատերազմ մ'եղած ատեն, ինք իր սուրը պատենին մէջ կը թողուր եւ իր ամիրոցին մէջ խաղաղ կը նստէր: Բայց թէ որ նոյնն Աստուծոյ փառաց եւ սուրբ կրօնին համար, կամ հալածուած անմեղի մը համար կ'ըլլար, արիութեամբ սուրը կը քաշէր, ասպետօրէն կը պատերազմէր, ընչից, արեան եւ կենաց չէր խնայեր:

Արթիւրիտ իր պատուական ծնողաց մահունէ ետքն՝ ամուսին մ'առաւ, որ կայսեր Հապսպուրկեան տնէն եւ առաքինի աղջիկ մըն էր:

Արթիւրիտին ամուսինը կերպրուտա՝ իրեն արժանի ամուսին, սքանչելի մայր եւ տանտիրէն մըն էր: Ինք ան ամէն առաքինութիւններն ու առաւելութիւններն ունէր, որոնք կնիկ մ'աղնուական մարդու մ'արժանի կ'ընեն եւ կը սիրցընեն: Երկրի վրայ իր մէկհատիկ երջանկութիւնն՝ երկանը եւ որդւոյն հաւատարիմ սէր ունենալու վրայ դրած էր: Ամենամեծ ուրախութիւն կը զգար երբոր զուրիշը կ'ուրախացներ կամ երջանիկ կ'ընէր: Անոր համար շատ անգամ զուրիշն ուրախացնելու կամ մէկու մը բարիք ընելու համար, ինք զինքը կը մոռնար: Իրեն համար չկար ճշմարիտ ուրախութիւն մը, որուն ամուսինն ու տղան մասնա-

կից ըլլալ չկրնային: Որչափ անգամ որ իրենները ուրախալի գործքով մ'ուրախացնելու յաջողութիւնը կ'ունենար, իր աղնիւ սրտին մէջ մեծ գոհութիւն կը զգար: Ամէն ատեն տնական հանգարտ ուրախութիւններն, արտաքին աղմկաւոր զուարճութիւններէն վեր կը դասէր: Կերպրուտա՝ բնաւ տեղ մը այնչափ սիրով եւ ուրախութեամբ չէր գտնուեր, որչափ տան եւ ընտանեաց գոգին մէջ: Շատ քիչ դուրս կ'ելլէր, եւ ան ալ միայն բարիք ընելու:

Վանի անգամ որ Գիւպֆելցենէն հովտի մէջ կ'իջնար, կամ աղքատաց տնակները կը մօնէր, կամ Ս. Վալենդինին ուխտատեղին կ'երթար եւ կամ Արիւն գերութեան վանքն այցելութիւն կ'ընէր: Աւ որ կ'երթար օրհնութիւն կը բերէր: Վարը հովտին մէջ աղքատ չկար որուն ողորմութիւնը ըրած չըլլար, կամ դժբախտ մը զոր միւթարած չըլլար: Անոր համար բոլոր շրջակայ տեղեր Արթիւրիտի մայր անուամբ ծանօթ էր: Աս աղնուական տիկինն իր բարի գործոցը վարձքն ու ամուսնական կենաց հանգարտիկ երջանկութիւնը կը վայելէր: Քանի որ կը տեսնէր թէ իր մէկ հատիկ եւ սիրելի զաւակը Գունո, բարեպաշտ եւ առաքինի կ'ըլլար, այնչափ իր երջանկութիւնը կ'աւելնար:

Իսկ Գունո բարի եւ անմեղ մանկիկ մը եւ հօրը հպարտութիւնն ու մօրն ուրախութիւնն էր: Գեղին բոլոր բնակչացը սիրելի էր, եւ զինք ճանչցողը կ'ըսէր թէ՝ «պղտիկ Գունոն գեղեցիկ եւ հրեշտակի պէս բարի տղայ մըն է»:

ԳԼՈՒԽ Բ.

Գաղտնի դատաստանը:

Չմերուան գիշեր մը, Արթիւրիտ եւ Կերպրուտա՝ իրենց Գունո զաւակին հետ՝ որ հիմակ տասուերկու տարեկան յուսալից տղայ մ'եղած էր, տաքուկ վառարանին քով՝ տխուր նստած էին: Արթիւրիտ պատմութիւններ կը պատմէր, մէկալներն ալ մօտիկ կ'ընէին, եւ բոլոր պատմութիւնները պատերազմներու, նիդալախաղութեանց եւ մենամարտութեանց վրայ էր: Եւ որչափ որ պատմողին իր պատմածներուն մէջ եւ ունեղը կ'աւելնար, այնչափ ալ մօտիկ ընողները սիրով կը լսէին: Իսկ Գունո՝ որ ասանկ բաները մեծ յօժարութեամբ կը լսէր, անանկ մտադրութիւն կ'ընէր որ մըրըկին մըրնջելուն եւ հին Գիպուրկին աղեղնաձեւ ճամբաներուն մէջ՝ հովին դաղանանալուն եւ ոչ միտ կը գնէր: Մէյ մ'ալ յանկարծ անանկ զօրաւոր հով մը փչեց որ Գիւպֆելցենը շարժեցաւ եւ ամրոցը կը տատանէր:

«Ո՛հ, տէր Աստուած, աս ինչ է», դռնց Կերպրուտա. «անշուշտ գետնաշարժ մըն էր», պատասխանեց Արթիւրիտ. եւ ասով ամուսինն ու տղան հանդարտեցուց: Ասոր վրայ Արթիւրիտ պատուհան ելաւ եւ խոր մութ գիշեր ատեն պատուհանէն դուրս կը նայէր: «Գուրսը զարհուրելի մըրիկ ու հով կայ», կ'ըսէր. եւ «կը ցաւիմ ան խեղճ մարդիկներուն, որոնք

այսպիսի օգոյ մէջ ապաստանարան մը չունին. եւ պարտաւորած են բաց օդի մէջ մնալու: Ստուգիւ եւ ոչ անասնոյ մը կը բաղձայի աս դժբախտ վիճակը: Ըստ ամենայնի այսպիսի մրրիկ մ'ալ եղաւ իմ հօրս կենդանութեան ատեն, երբոր ինք գրեթէ այս ժամուս մէջ, անակընկալ տուն հասաւ: Ինք դրսի օգոյն պէս մրրիկալից եւ զրահապատ ներս մտաւ, բարկութեամբ դիմակն ու սուրը սեղանի վրայ նետեց: Ես ու մայրս կ'ուզէինք անոր թեւերուն մէջ նետուիլ, բայց ինք թեւերը իրարու վրայ դնելով, ետքը ձեռնամած գոչեց. «Սիրելի ամուսին եւ սիրուն տղաս, ձեռքերնիդ խաչաձեւ՝ երկնից արդար Աստուծոյ աղօթք ընէք: Լսեցէք մէյ մը սա մրրիկն ինչպէս կը մեղնչէ, հովերն ինչպէս կը գազանան: Տարրներն իսկ, մարդկան՝ յերկնս աղաղակող անիրաւութեան դէմ կը դառնան: Նոր պատահած զարհուրելի դէպքի մը վրայ երկիրն ու երկինք միատեղ դէմ կ'ապստամբին: Թոյլ տուէք ինծի որ քիչ մը հանգչիմ, եւ ետքը ձեզի զարհուրելի բաներ ունիմ պատմելու»:

«Հայրս ասանկ կը խօսէր եւ աչքերէն արտասուք կը թափէր: Մայրս ու ես կը դողայինք որովհետեւ՝ հայրս այսպիսի վիճակի մը մէջ դեռ տեսած եւ այսպէս խօսիլը լսած չունէինք: Ես նոյն ատեն, սիրելի Գուշո քեզմէ քիչ մը պղտիկ էի: Սիրելի հօրս կը հարցընէի՝ թէ արդեօք մէկը զինքը վշտացուցած է, ասպետ մը կամ առանձնական մ'իրեն բաժնի մը ըրած է»:

«Չէ, սիրելի զաւակս, ինծի չէ. այլ այնպիսի մարդու մը մեծ չարիք մ'եղած է զոր ես իմ անձիս պէս կը սիրեմ», Եսպէս պատասխանեց հայրս եւ մօրս ու ինծի հետ հոս աս տեղս տաք կրակարանին քով նստեցաւ: Հոս իմ նստած տեղս հայրս նստած էր, իսկ ես ու մայրս հոն նստած էինք ուր հիմայ դուք:

«Գերմանիայի ծաղիկն եւ Գերմանական ասպետութեանց պարծանքը, Ոթոն ֆելդենէկն՝ ալ չկայ», Եսպէս կը սկսէր հայրս իր պատմութիւնը: «Իր ամբողջ հրոյ ճարակ եղաւ եւ մէկհատիկ զաւակն, որուն վրայ մեծամեծ յոյսեր ունէինք եւ հօրը ճիշդ պատկերն էր, աւերակաց տակը թաղուեցաւ: Ո՛հ, Տէր Աստուած դուն աս անգթութեանց վկայ ես, եւ ստուգիւ գայ պիտի օր մը եւ վրէժդ պիտի առնուս: Երեւակայէ մէյ մը, սիրելի Ատելհայտ, ասի մօրս առնուն է, անաստուած եւ արիւնկզակ ֆէֆէ (գաղտնի դատաստանը), զքաջ Ոթոն առանց յանցանքի դատաստանի հրաւիրեց, եւ որովհետեւ Ոթոն ֆելդենէկ չգնաց, աւաղակութեամբ վրան յարձակեցաւ ու զինքն ու որդին սպաննեց եւ ամբողջ աճիւն դարձուց: Ոթոն, Ոթոն. ազնիւ բարեկամ. դուն հիմայ վերն, Աստուծոյ եւ քու սիրելի որդւոյդ քովն ես: Գուշո սիրելի ամուսինդ ալ, զոր մահը քեզմէ տարածամ յափշտակած էր նորէն գտար: Բայց քու բարեկամներդ հոս մնացին, անոնք զքեզ կու լան, եւ եթէ որ Աստուծոյ կամքն է, օր մը քու մահուանդ

վրէժը պիտի առնուն: Այո՛. երկայն ատեն ասանկ չիկրնար մնալ, արդար Աստուած մը, երկայն չ'սպասեր — վրէժինդութեան ատենն ու արդար հատուցում մը, ստուգիւ հեռու չէ»:

Հայրս պատմութիւնն ասով լմնացուց եւ ինքն ու մայրս կու լային, որովհետեւ երկուքն ալ զՈթոն ֆելդենէկը շատ կը սիրէին: Բայց հօրս սխալմունքն ան էր, որ Ոթոնին տղան մեռած կը համարէր: Անի մեռած չէր, տան հաւատարիմ ծառայ մը, բոցերուն մէջէն զինքն ազատած եւ Վալտերին ամրոցը տարած էր: Էտմունտ Վալտերն բարի ու քաջ ասպետ մըն էր, ինք զաղայն իբր իր որդին կրթած եւ ետքէն իր մէկհատիկ դստեր փեսայ ըրած էր: Հիմակ անի երջանիկ ամուսին ու բարեբախտ հայր մըն է: Ես զինքը Վիէննա կայսերական նիդակախաղութեան մէջ տեսայ եւ անոր բարեկամացայ: Ազնուական երիտասարդ մը ու քաջ պատերազմող է, եւ Մաքս Վալտերն կը կոչուի: Ըստ ամենայնի նոյնը տեսայ իրեն վրայ, ինչ որ հայրս Ոթոն ֆելդենէկին վրայ կը պատմէր: Թէ արդեօք հայրս, Ոթոնի որդւոյն կենդանի ըլլալն իմացած է թէ չէ, չեմ գիտեր, բայց աս միայն գիտեմ որ մայրս շատ անգամ ինծի կ'ըսէր. «Աթփրիտ, չեմ գիտեր ինչ բան է որ մեր հայրն իր զուարթութիւնը շուտով նորէն ստացաւ, եւ Ոթոն ֆելդենէկին վրայ բառ մ'ալ չիղորուցեր: Ապահով եմ որ զանի մոռցած չէ, որովհետեւ զանի որդւոյն սիրելը դիտեմ: Անշուշտ սրտին մէջ աս նկատմամբ դաղտնիք մ'ունի, բայց չեմ կրնար իրեն հարցընել. որովհետեւ իր ասպետական պատիւը վտանգի մէջ ձգող գաղտնութիւնները, նոյն իսկ ամուսնոյն ալ չիպատմել»:

Այրնայ մօրս զրուցածն եղած ըլլալ, բայց հայրս բոլոր կենացը մէջ ասոր նկատմամբ բերնէն խօսք մը չհանց: Իր գաղտնիքովն իբր բարի ու պատուաւոր մարդ մեռաւ:

«Բայց աս անաստուած ֆէֆէն ո՞վ է», հարցուց Գուշո հօրը, «որ զՈթոն ֆելդենէկն սպաննեց եւ ամբողջն այրեց: Գեռ աս անգութ ֆէֆէն կ'ապրի, այր է, կնիկ է, Բոնչ է: Ասպետները դեռ իրմէ վրէժ չառին: Չէ նէ յաներեւոյթս գործող պարիկ (աֆէշ ֆէֆէ) մըն է»:

«Չէ, սիրելի որդեակ, պատասխանեց հայրը ծիծաղելով, երբ մայրն ալ կը ծիծաղէր. «Ֆէֆէն ոչ կնիկ է եւ ոչ ալ պարիկ. բայց քան զպարիկն հղօրագոյն է, ինչպէս որ պարիկներուն առասպելներէն դիտենք: Ֆէֆէն դեռ կ'ապրի եւ բոլոր Գերմանիային վրայ կը գաղանանայ: Խոհեմ մտածող Գերմանացիք դեռ աս բանս երկրին վրայէն չիցան ոչնչացնել: Բայց պիտի գայ ատեն մը, որուն մէջ զանի ոչնչացընելը պիտի յաջողի. որովհետեւ երկնից վրայ արդար Աստուած մը կայ: Ես գուցէ չեմ տեսներ, բայց դուն սիրելի Գուշո, դուն պիտի տեսնես: Ես քեզի գաղտնի ֆէֆէն վրայ դեռ բան մը չպատմեցի, որովհետեւ աս փափուկ հասակիդ մէջ զքեզ չար աշխարհքի մը հետ ծանօթացընելը խոհեմութիւն չէի

սեպած: Բայց որովհետեւ հիմակ անանկ հասակ մ'ունիս որով շատ պիտի չանցնի եւ աշխարհքի իրաց մէջ պիտի մտնես, կրնաս, մանաւանդ թէ պէտք ես աս դաղտնի ֆէֆէն ինչ ըլլալն իմանալ:

Ֆէֆէ բառը սաքսոնական ֆէֆէֆէ բառէն յառաջ կու գայ եւ կը նշանակէ հալածել, քսորել կամ արտաքոյ օրինաց հրատարակել: Յառաջուան աւտեններն, երբ որ դատաստանարաններ չկային, պատուաւոր ասպետներ իրարու հետ միաբանեցան եւ դաղտնի դատաստան մը կազմեցին, որուն առջին ան յանցաւորները կ'ելլէին որոնք աշխարհքի առջին ան պատիժ կը մնային: Աս յանցաւորներն իրենց արժանաւորութեան համաձայն կը պատժուէին, եւ ասով այնպիսի չարագործութիւններ կը խափանուէին, որոնք կրնային ըլլալ թէ որ աս դաղտնի դատաստանը չըլլար: Աս դատաստանին թէ տեղն ու թէ դատաւորներն անձանթ կը մնային: Այսպիսի առաջին դաղտնի դատաստանը Վէսթֆալիայի մէջ դրուեցաւ, ուստի որ նաեւ Վէսթֆալիայի կամ Գալիի ֆէֆէ դատաստան կոչուեցաւ:

Այսպիսի ֆէֆէնէ հիմայ Գերմանիայի մէջ շատ կան: Բայց յառաջուաններուն պէս չեն, եւ զարհուրելի բաներ են: Յառաջուան ատենը ֆէֆէ դատաւորները Գերմանացի ասպետաց ամենէն աղնիւներն էին, իսկ հիմակ անոնց գիրտն է: Աս դատաստանարաններէն ամենէն աւելի անգութներն ու վնասակարները Արենսպէրկի, Սոէսթի, Ուննայի, Տէդմուտի եւ Վէֆէլսպուրկիներն են: Սիրելի Գուեռ հիմայ գեռ բան մը չես հասկընար, բայց ատեն պիտի գայ որ Գերմանիայի ամեն քաջ ասպետաց հետ աս դաղտնի ֆէֆէն դատաւորաց անընդհատ անգութութեանց եւ արիւն կըղակ գործոց վրայ պիտի գանդատիս:

Գեռ պատմեմ քեզի թէ աս ֆէֆէ դատաստաններն ինչպէս հաստատուեցան եւ հիմակ ինչպէս են: Ֆէֆէ դատաւորներն ասպետներէն կ'առնուին: Իրենց նիստերու տեղը ազատ ֆէֆէ կը կոչուի, իսկ նիստի մէջ նախագահութիւն ունեցողները Գալիֆէֆէ: Ո՛վ որ գահատէր ըլլալ կ'ուզէ, կամ իշխան եւ կամ ազատ դուքս մը պիտի ըլլայ: Յառաջագոյն ասանկ էր, բայց հիմակ աս ճշգրտութիւնները չկան: Ասոնք նաեւ դատաստանարանի ծառաներ ալ ունին: Բայց դատաւորներն ու ծառաներն անձանթ կը մնան: Հիմայ Գերմանիայի մէջ հաղաքաւոր ասանկ մարդիկ կան: Ասոնցմէ մարդ չի կրնար զբուշանալ, որովհետեւ ամէն տեղ ընկերութեանց մէջ կը մտնեն կ'ելլեն եւ ո՛չ որ զիրենք իբր այսպիսի կը ճանչնայ: Բայց իրենք մէկըմէկ որոշ նշանով եւ նշանաբանով մը կը ճանչնան, զոր ես, ինչպէս նաեւ իրենց ժողովին մասնակից չեղողները, չենք գիտեր: Միայն իրենք գիտեն եւ կը հասկընան եւ անոր համար Գիֆֆէ ալ կը կոչուին: Գիտցածնին լուրու համար զարհուրելի երգամբ կապուած են: Երգման ձեւն ես չեմ գիտեր բայց քստմնելի բան մը պիտի ըլլայ: Որովհետեւ նոյն իսկ երգման ձեւը, չգիտցողներուն դաղտնիք մը

կը մնայ: Օր մը, ասպետ մը կը պատմէր թէ հոն պատահածները ու տեսնուածները զարհուրելի են: Աս մարդը երեք անգամ ետեւէ ետեւ առանց պատճառ գիտնալու նոյն դատաստանին կանչուած է: Հրաւերը դաղտնի եղած է: Օր մը ամրոցին դրան վրայ կայցուած մագաղաթի թերթ մը տեսուած է: Անոր վրայ խաչաձեւ երկու դաշոյններ նկարուած էին, եւ ամէն մէկուն վրայ երեք երեք հատ խաչեր փորուած: Աս դաշոյններուն մէջ տեղը դրուած էր հրաւեր: Երրորդ եւ վերջին հրաւերի մէջ սպանալիքը դաշոյնով, սրով ու հրով էր, թէ որ աս վերջի հրաւերն ալ նախապէս, երեսնալու չըլլար: Ծանուցման մէջ, տեղն ալ որոշուած էր, ուր կէս գիշերին պիտի գտնուէր:

Երրորդ հրաւերէն ետքը, որոշեալ ժամուն ըսուած տեղը գտնուեցաւ: Աս տեղն իր ամրոցէն երեք ժամ հեռու եւ անտառային տեղ մըն էր: Ինք մինչեւ հոն ձիավարած էր: Եւ հոն երկայն ատեն սպասել հարկ չեղաւ, քառորդ մը ետքը երկու զրահաւորեալ մարդիկ ձեռքերնին մերկ սրով, երեսնին գոց, ձիավարելով եկան: Առութեամբ անոր սուրն առին, աչքերը կապեցին եւ ձիուն սանձը բռնելով առին տարին:

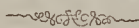
Ինք ուր երթալը չէր գիտեր, միայն այնչափ կը զգար որ տեղերն երթալով կը վայրենանային եւ ճամբան խորտուբորտ կ'ըլլար: Գրեթէ երկու ժամու չափ քալելէն ետքը յանկարծ կեցան: Չիրէն վար իջան եւ զանոնք ծառի մը կապեցին եւ նեղ ճամբէ մը, խիտ մացառներու մէջէն ոտք կ'երթային: Քառորդ մ'ասանկ ճամբայ ընկէն ետքը, անձանթները կեցան, ասպետին աչաց կապը քակեցին, եւ ստորերկրեայ կամարաւոր տեղեղ մէջ էին: Երկու գիմակաւորեալները ջահերով առջեւէն կ'երթային, եւ շատ անցքերէ անցնելէն ետքը, բաղմամբ ճրագներով լուսաւորեալ սրահ մը մտան: Հոն ամէն տեսնուածները սոսկում կը բերէին: Սրահին մէջ տեղը սեւ լաթերով ծածկուած խորան մը կար: Խորանին վրայ խաչելութիւն մը, որուն մէկ կողմը սուր միւս կողմը դաշոյն կը կենար: Հոս ասպետն ստիպեցին որ ծուկ գնէ աղօթէ, եւ անով խիտ հարցափորձի մը պատրաստուի:

«Ի՞նչ ո՛հ», կ'ըսէր ասի պատմող ասպետը, «աս սարսափման վայրկենի մէջ աղօթել չէի կրնար: Ամուսինս ու տղաքս կը մտածէի, եւ երբոր միտքս ան ալ եկաւ թէ հաւանականաբար զիրենք ալ պիտի չտեսնեմ, ճակտիս վրայէն մահուան քրտինքներ կը վազէին»:

Իսկ ճ' ասպետն աս սրահէն ուրիշ սրահ մը տարուեցաւ որ նուազ լուսաւորեալ էր. եւ ճամբան հարկէն աւելի մեռելոց գանգեր տեսաւ: Մահուան սարսափը բոլոր անդամները վրայ տիրեց: Այսպիսի սպանութեանց վիճի մէջ, ինք իր բոլոր ասպետական սրտոտութիւնը կը կորսնցընէր, թէ որ անմեղ խիղճն, արդար եւ ամենակարող Աստուծոյ մը դրոշմութեան խորհուրդն իրեն քաջալերութիւն չտար: Առաջնորդ-

ները զանի սրահ մը տարին որուն մէջ երեսունէն աւելի դիմակաւորեալ ասպետներ, սեւերով ծածկուած աթոռներու վրայ նստած էին: Ամենէն վերը դահատէրը նստած էր: Գատաւորներէն ամէն մէկն ալ ձեռքերնին մէյմէկ դաշոյն բռնած էին: Գատաւորներէն մէկն իրեն քանի մը բաներու վրայ արտունջ կ'ընէր, բայց ասպետը քաջասրտութեամբ՝ անմեղութիւնը կը պաշտպանէր: Ետքը քուէ ձգուեցաւ ուստի որ իր աղատութիւնն ու մահը կախում ունէր: Աս տխուր եւ քստմենքի վայրկեանին մէջ խոր լռութիւն մը կը տիրէր: Գատաւորներն իրարու մէջ միաբան չէին: Վերջապէս դահատէրն ելաւ եւ ասպետին աղատութիւնը ծանոյց, եւ հետեւեալներն ըսաւ. «Ամբողջութեամբ ասպետ, Գուր մեր մէջը շատ թըշնամիներ, բայց նաեւ շատ բարեկամներ ալ ունիք: Բայց ասոնցմէ հիմակ անմեղ հրատարակուած էք եւ աղատութիւննիդ կ'ընդունիք»:

Պիտի շարունակուի:

ԲՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՆ ՄԱՐԶՆՈՅ

(Հարմարութիւնն եւ վերջ տես թիւ 6)

Ասանկ գերի ժողովուրդ յօժարութեան պէս զարմանալի է նաեւ քանի մը բնախոյզներուն միջոց տերեւոջին համբար ժողովուրդ բնութիւնն տալը: Ինչպէս յայտնի է տերեւոջիւ տեսակ մը միջատ է, որ ամբարուան ու աշնան մէջ ծառերու վրայ մեղրացօղ կը ձգէ, որ անոյշ է, ու ծառերուն սաստիկ վնասուար նիւթ մըն է: Մրջիւններն աս միջատները կը ժողվեն կ'ըսեն, իբրեւ թէ քաղցրութեան աղբիւրը իրենց քովն ունենալու համար: Ստոյգ է որ մրջիւնները սաստիկ անոյշ կը սիրեն, ու գտածնին անյագ կ'ուտեն, նոյնպէս սաստիկ անյագաբար մայրի (Buche) եւ ուրիշ ծառերու վրայ մեղրացօղ կը փնտռեն, բայց աս կ'ըսենք, որ երբեք չպատահեցաւ, որ մէք անձամբ աս վնասութիւնը կարող ըլլայինք ընել, որով եւ կարող ըլլայինք հաստատել թէ ստուգիւ մրջիւններն աս միջատները կը ժողվեն ու կը պահեն, ինչպէս որ գեղացի մը կով ու արջառ ու ոչխար կը պահէ: Երբ որ տերեւ մը մեղրացօղով սաստիկ լեցուած ըլլայ, մրջիւնն անկից անյագ կ'ուտէ, առանց քովէն անցնող տերեւոջին նայելու կամ դաշելու. նոյն իսկ շատ անգամ կ'ըլլայ, որ իրենք ալ իրենց աւար ժողովուրդ համար աս ոջիւններուն վրայէն կ'անցնին: Իսկ թէ որ ասոր հակառակ մեղրացօղը քիչ ըլլայ, ու մէկ մոլորական ու թափառական տերեւոջի մը մրջիւնի մը քովէն անցնելու ըլլայ, ան ատեն մրջիւնն իր ձեռքերուն վրայ անոր կը դաշի, ու տերեւոջիւ նեղը մանելով իր հեղուկէն քանի մը կաթիլ հոն թող տալու կը ստիպուի: Բայց տերեւոջին ասիկայ ան ատենն ալ կ'ընէ, երբ որ մէկը մէկ բրինձի հատով մը անոր դաշելու ըլլայ, որմէ յայտնի է թէ ասով իր բնա-

կան սովորութեանը կը հետեւի, որն որ ունի իւր անոյշ հիւթը վաղցրնելու, թէ որ մրջիւն մը անոր դաշելու ըլլայ: Հուպէր ասոր հակառակ կը կարծէ, թէ տերեւոջիւնը մրջնոց բաղձանքը կ'իմանան, ու իրենց հեղանիւթն ան կերպով թող կու տան, ինչպէս որ կով մը կ'ընդին իր կաթը կու տայ: Հուպէր՝ դարձեալ կը պաշտպանէ, թէ մրջիւնները տերեւոջիւնը քանի մը տնկերու մէջ կը գոցեն, ու զգուշութեամբ կը պահպանեն, եւ թէ զանոնք իբրեւ ընտանի անասուններ իրենց բոյնին մէջ կը ժողվեն, եւ անոնց հաւկիթներն իրենցնին պէս կը հոգան ու կը դարմանեն: Բայց մեղի անանկ կ'երեւայ, թէ Հուպէր՝ ստորագրած անասնոյն վրայ չափազանց նախապաշարեալ սէր ունենալով՝ սովորական երեւոյթի մը աս կերպով մեկնութիւն կու տայ: Ա՛ռւընք հոս տեղս իր աս նիւթի վրայ ըսածներէն քանի մը հատակաւորներ քաղել: «Մրջիւնները, կ'ըսէ, աս փոքրիկ անասնոյն յարգը աղէկ կը ճանչնան, ասոնք են, որմէ իրենց միակ հանգստութիւնն ու բարեկեցութիւնը կախուած է. եւ մրջնոց բոյն մը այնչափ աւելի հարուստ կը սեպուի, որչափ որ աս տերեւոջիւնէն աւելի ունի. կրնայ ըսուիլ թէ ասոնք իրենց արջառն ու ոչխարն են: Ո՞վ կրնար կարծել թէ մրջիւնները տուարածական ժողովուրդ մ'ըլլան: Տերեւոջիւններն, որոնք եւ շարունակ բոյններուն մէջ տեսայ, ինքնակամ աս մրջնոց բոյնը կու գան, չէ նէ մրջիւններն անոնցմէ կը բռնեն ու բոյներին կը բերեն: Ա՛րջիւնն ինձի աւելի հաւանական կ'երեւայ. մրջիւնները շարունակ զանոնք տեղէ տեղ փոխելու պարտաւորած են, բայց ասկից եղած օգուտն ալ կը վայելեն: Ես աւելի ան կարծեաց միտած եմ, թէ գեղին մրջիւններն, եւ բոլոր աս ճարտարագործութեան պարագայողներն, աս միջատները փնտռելու համար տնկոց արմատներուն գետնին տակ կալմած ստորերկրեայ ճամբաներէն կ'երթան. եւ աս միջատները խոտերուն մէջ ցրուած կը գտնեն, ու իրենց բոյնը կը բերեն: Թէ որ ասանկ չըլլայ, ան ատեն չեմ կրնար ըմբռնել, թէ ինչ վախճանաւ մրջնոց բլրակներուն տակ այնչափ միջատներ ժողված ըլլան, որովհետեւ ուրիշ կողմանէ անոնց նմանութիւն ու հաւասար հասարակութիւն չունին: Շատ քիչ անգամ պատահեցաւ, որ աս տերեւոջիւնները խոտերու տակ գտնեմ առանց գեղին մրջիւններէն պաշարուած ըլլալու, որոնք ստորերկրեայ ճամբաներով անոնց կայարանը կը կոխեն, ու հաւանականաբար աշնան մէջ իրենց բոյնը կը բերեն: Նոյն իսկ իմ աչքիս տակը մրջիւնները շատ անգամ անոնց վրայ յարձակեցան, ու զանոնք յափշտակելով խաւարին ճամբաներէն առին տարին, որ ցոյց մըն է, թէ աս միջատները կատարեալ իրենց ծառայութեանը համար են:

Մրջիւններէն չորս կամ հինգ տեսակը՝ զտերեւոջիւ գեղին մրջիւնն նման իրենց բնակարանին մէջ կը պահեն, բայց ոչ այնչափ երկայն ատեն, եւ ոչ ալ բաղմամբիւ, ինչու որ իրենց կերակրոյն մէկ

մասը ծառերու վրայ եղածներն ուտելով կը հանեն: Ոմանք ալ աս միջատներով բռնաւորած ստորերկրեայ ճամբու մը մէկ ծիւղին կը հասնին, որն որ իրենց բոյնին կը տանի, ու հոն տեղս զանոնք կ'ուտեն իբրեւ թէ իրենց բնակարանին մէջն են. բայց երբ որ զանոնք իրենց բոյնը տանել բաղձալու ըլլան, անարգել առանց ուրիշ միջիւնէ մը տեսնուելու, կամ վտանգի մը տակ ինչալու կը տանին: Կարմիր, մոխրագոյն միջիւնները, եւ ուրիշ մէկ փոքր տեսակ մ'ալ միշտ աշնան, ձմերուան ու գարնան ատենները պատրաստ բազմաթիւ տերեւոջիւններ կ'ուենան. ուստի եւ ասկից կը տեսնուի, որ տերեւոջիւնները միջնոց ընտանի անասուններն են, որոնք իրենց բնակարանները կը ժողովն ինչպէս որ մենք մեր ծառայութեան համար եղած անասունները մեր մօտերը կը պահենք: Մեր իշխանութեան տակ ինչպէս անասունները մարդուն ձայնը կը ճանչնան. կ'երեւայ թէ տերեւոջիւններն ալ միջիւնին լեզուն կը հասկընան, ու անոնց կերակրովն ալ կը սնանին, չուպէր մինչեւ ան աստիճանի ալ կը հասնի, որ կը պաշտպանէ ալ, թէ միջիւնները աս միջատներուն համար փարախներ ու արգելոցներ կը շինեն, ու ձմեռ գալու ըլլայ զանոնք մէջը կը քշեն կը պահեն:

ՐՈՎԵՆԿԱՎՈՐԹԻՒՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՆԵՐ ԵՒ ԵՐՈՒՆԵՍԻՑ

Ճարտարապետութեան վրայ:

Ճարտարապետութիւն (architecture) բառով ընդհանրապէս շէնք շինելու արուեստը կ'իմացուի: Աս իմաստով ճարտարապետութիւնը շատ հին է, որովհետեւ մարդիկ շատ վաղուց սկսած իրենց բնակարաններ կառուցանել իրենք զիրենք օգին խտուրթէն պահպանելու համար: Բայց երբ որ հետզհետէ աս արուեստը հանգստութեան ու գեղեցկութեան միտ դնելով, կատարելագործուելու սկսաւ, ան ատեն իսկ մը կանոններ յառաջ եկան նոյն շէնքերն աւելի գեղեցիկ ու աւելի յարգարուն կազմելու, որ այսօրուան օրս ճարտարապետութիւն որ կ'ըսուի, հինգ ընկալելալ ճարտարապետական ոճերէն մէկուն համաձայն հրապարակական ու առանձնական շէնքեր շինելու արուեստը կ'իմացուի: Հատ անգամ նաեւ խառն ոճով ալ շէնք կը շինեն, այնպէս որ երբեմն ամէն հինգ ոճերն ալ մէկ շէնքի վրայ կը գործածուին:

Ճարտարապետութիւնն երեք գլխաւոր մասերու կը բաժնուի, այս ինք բաղադրական, զինուորական ու նաւական ճարտարապետութիւն:

Քաղաքական ճարտարապետութեան վրայ:

Քաղաքական ճարտարապետութեամբ կ'իմացուի, ճարտարապետութեան ան բաժանումը, որն որ կը սորվեցնէ թէ հասարակ տունները, պալատները, տաճարները, կամուրջները, եւ այլն ինչպէս պէտք է շինել:

Ամենէն հին հողակապ շէնքերու յիշատակարանները եգիպտացւոցն է. իրենց ձեւին ու զարդուն մէջ պարզ, բայց զարմանալի մեծութեամբ ու հաստատութեամբ, որոնք հազարաւոր տարիներ կը դիմանան:

Յօյները, բնութենէ ալիւ զգածու՞մ ու բարակ ծաշակ ունենալով, առաջին եղան աս արուեստին ուղիղ կանոններն ու շինուածոց ճիշդ չափակցութիւնն աղէկ ըմբռնելու: Հռոմայեցիք աւելի չափադանց շուայութեան յարգ կ'ընծայէին, որն որ շատ անգամ զեղխութեան կը տանէր: Արաբացւոց վաւերական երեւակայութիւնը ամենեւին հաստատուն կանոնի մը տակ ինչալ չէր ուզեր, անոր համար ալ իրենց ճարտարապետութեան ոճը անսովորական ու սեպհական բան մ'ունի: Ասկէց

յառաջ եկաւ Գոթացի ճարտարապետութեան ոճը, որուն ամենամեծ յարգը իր աշխուրթիւնն է:

Յունական ճարտարապետութիւնը՝ բարձր եղանակաւ մը չափակցութեան գեղեցկութիւնը՝ ձեւին գեղեցկութեան հետ կը միացնէ: Ամէն տեղ անոնց նմանելու կը ջանան: Եւ որովհետեւ հիմնական սովորութիւններն ու գործածութիւններն յունականէն շատ տարբեր են, անոր համար աս նմանութիւնը քիչ մը չափաւորութիւն կը կրէ, որով Դոր ճարտարապետութիւնը Յունաց ու Հռոմայեցւոց հին ճարտարապետութեան կը զանազանուի:

Յառաջուան մարդիկ օգին խտուրթեան դէմ, խիւղերու ու խուռոյներու մէջ ապաւէն կը փնտռէին, եւ աս խիւղերն ալ ծառի ծիւղերով կը շինէին: Ճարտարապետութիւնը կը ջանար աս յառաջուան բնակարաններուն նմանիլ ու զանոնք գեղեցկացնել: Ուստի եւ խուռոյներուն անձեւ ծածկերը ձեւաւոր ու չափակցեալ կամարներու փոխուեցան, խուռոյներուն մեւտը՝ դռներու, ժայռերուն պատուաւածները՝ չափակցեալ պատուհաններու: Խիւղերուն տանիքը վերցնելու համար ծառի ծիւղեր կը գործածուէին, վերջէն ժամանակաւ սիւններ ելան, որոնք հիմակ մեր եկեղեցիներն ու պալատները կը զարդարեն, եւ այսպէս հինգ սիւներու ոճերն յառաջ եկան: Արուեստը տանեաց դուռն ելած մասերը զարդարուն քիւրու փոխել, ծուղերուն ծայրերը՝ որոնք յարկը վեր կը բռնէին, քիւրերուն մոյթներուն, ու անտաշ ցանկերը զգապանէնէնէն: Ճարտարապետութիւնն ամբողջ առեալ իր նախապատկերէն այնչափ հեռացած է, որ նորագիւտ արուեստ մը կրնայ համարուիլ:

Սիւներուն ոճը շէնքի մը ամենագեղեցիկ զարդը կը կացուցանէ: Խաւքանչիւր ոճն երեք մասերէ կը բաղկանայ, Պատուական կամ Խարիսխ, Սիւն ու Խոյակ: Ճարտարապետութեան աս ոճն ալ խիւղերէն առնուած է: Խիւղերը որդեկէն պաշտպանելու համար, բարձրացած հոգէ կամ քարէ խորիւրներու կամ հիմերու վրայ կը կառուցանէին: Աս խորիւրներուն չորս կողմը քերաններ կը դրուէին, որոնք բոլոր շէնքը շրջապատելով, տանիքը հաստատուն կը բռնէին, եւ անձրեւին հոսանքներէն շէնքը կը պահպանէին: Աս տանիքը կամ յարկը դարձեալ հորիզոնական մոյթերու վրայ կը կենար, որոնք գերաններով հաստատուած էին: Աս կոշտ նախապատկերէն՝ կամայ կամայ կատարելագործուելով, ու գեղեցկանալով յառաջ եկան, խորիւրը սիւնն ու խոյակը, մէկ խօսքով սեանց ոճը:

Հինգ այլեւայլ սեանց ոճեր կան, այս ինքն, Խարուրիացի կամ Դոսկանացի, Գորիացի, Յունացի, Կորնթացի ու Խառն ոճեր:

Եւրոպացի ոճն ամենէն պարզն է, սեանց բարձրութեան չափն է տրամագիծն եօթն անգամ առնուած:

Գոթացի ոճին երկու գլխաւոր յատկութիւններն են իրենց հաստատութիւնն ու աշխուրթիւնը: Միայն աս ոճին մէջ խոյակը առանձին սեպհականութիւն մ'ունի: Այս ինքն խոյակը Ապոլոնին քնարին նմանութիւն մըն է, զորն որ Իբէլէֆ կ'անուանեն, ու քիւն վրայ կը դրուի: Գորիացի սեան բարձրութիւնը՝ ութն անգամ առնուած տրամագիծին հաւասար է:

Յուլացի ոճը Գորիացի ոճին պարզութեան ու Կորնթացի ոճին փառաւորութեան միջինն է: Իր իրական տարբերութիւնը սեանց գլուխը զարդարող խղճնաձեւ անտերեւ զօրգերուն վրայ կը կայանայ: Աս ոճին՝ սեան բարձրութեան հետ ունեցած համեմատութիւնը, անոր տրամագիծին ինն անգամ առնուածին հետ հաւասար է:

Կլաւիացի ոճը մէկալ հինգ ոճերուն ամենէն աղնին ու գեղեցիկն է: Իր վայելչութիւնը՝ յունական ճարտարապետութեան ամենաբարձր աշխուրթեան ցոյցն է: Սիւններուն բարձրութիւնը, տրամագիծին տասն անգամ առնուածն է: Խոյակներուն զարդն ամենէն հարուստն է. երկու կարգ տերեւներով ու տասնութեղ խղճնաձեւ զարդերով զարդարուած են: Հարուստութիւնն ու փառաւորութիւնն աս ոճին նկարագիրներն են:

Խառն ոճը, որոշ նկարագիր մը չունի, եւ ոչ ալ առանձին համեմատութիւն մը: Տրամագիծը տասն անգամ առեալ իր բարձրութիւնը կու տայ: Աս ոճը կը ծանցուի, Կորնթացի խոյակներուն տերեւներուն կից եղած չորս Յունացի խղճնաձեւ զարդերէն:

որոշորաց գունդն եւ թէ՛ ազատական՝ զօրացը պատերազմի պաշտօնէն կառավարութեան տակ կը ձգէ: Ազատականները մէկ տարուան համար միայն կ'ընդունուին. պատերազմի սկսելէն ետքն ասոնցմէ ոչ ոք կրնայ բանակը թողուլ: — Գաւառի եւ Հիւսիս-արեւելեան լրագիրները կը գրեն թէ Աւստրիացւոց փո գետը անցնելը, ջրերուն բարձրանալուն պատճառաւ շատ դժուարացաւ: Աւստրիացւոց Բաբայի մէջ յառաջանալը մեծ ազդեցութիւն ըրաւ, այնպէս որ նոյն տեղաց պաշտօնակալաց մէկ մասն հակառակ պատամբութիւն (contre-revolution) ընելով դբոյն դբոյն նորէն կանգնեցին, որով ապստամբ մասը Բիւսնիցիի սահմաններէն ներս մտնելու ստիպուեցաւ: (Գրքուհին նորէն Բարմա դարձաւ): — Մոտենայի դուքսը Բիւսնիցիէն եկած պատգամաւորներուն դէմ, որոնք երկրին խաղաղութիւնն աւելեւ եւ յեղափոխութիւն մը հանել կ'ուզէին, չէ թէ միայն մեծ տէրութեանց բողոքը ըրաւ այլ մի եւ նոյն ատեն Վերքուր Էմմանուէլին դէմ պատերազմ հրատարակեց: Մինչեւ հիմակ իր զօրքը հաւատարիմ մնաց:

Գաւառի 6 Մայ. Այսօր Գաղղիական նոր զօրաբաժին մ'ալ Գուրին մտաւ: Աս բաժինը Սուզայէն քաղաքը եկած է, որովհետեւ երկաթուղին ռազմավթերէրէր զբաղած է: Աս զօրաբաժինը մէկ մասը Մոն Ժէնէվին վրայէն կու գայ եւ Բիւսնիցիայի վրայէն Գուրին պիտի մտնէ եւ առանց յապաղելու դադրական բանակը պիտի երթայ: Գաղղիացւոց զինաւոր բանակը, որուն հրամանատար է Պարակէ Կիլիէ Սերալայէ Սգրիվա կը գտնուի:

Հոգի: Փաբիւէն Մայիս 5ին ասանկ կը գրեն թէ Անդունիլ կարգինալն Աւստրիայի եւ Գաղղիայի դեսպանաց ծանուցադիր մը տուած է, որուն մէջ կը ծանուցանէ թէ Քահանայապետական կառավարութիւնը ներկայ պատերազմի մէջ, բոլորովին չէզոք մնալ կ'ուզէ:

Անգղիա

Հոգի Մայիս 5: Մինչեւ աս ատու Անգղիայի խորհրդանոցի անդամը 523 ընտրութիւն եղած է, որոնց 296 ազատական եւ 227 տէրութեան կողմն են:

— Լոնտոն 7 Մայ: Բեռլինի սպառապեան երէկ իրիկուն ճամբայ ելաւ, անոր տեղը պիտի գայ Բեռլինէն:

Գերմանիա

Գաւառի 3 Մայ. Հոս շարժումներն օր քան զօր պատերազմական կերպարանք կ'առնուն: Ամէն օր զէնքի կանչուած պաշտօնի զօրաց բազմութիւն կը տեսնուին, եւ թնդանօթաց փոխադրութիւններն եւ անոնց վերաբերեալ իրաց պատրաստութիւններուն վերջը չի գար: 2է թէ միայն պաշտօնի դուրստակը զէնքի կանչուած է, այլ նաեւ 1845էն ի վեր ծառայութեան մէջ եղողներէն ամէն ալ: Ամէն կողմ, ամբողջութեամբ թնդանօթներ, ռազմավթեր բեռնաւորելու եւ խաւրելու մեծ շարժում կայ:

Պրէսն 13 Մայ. Այսօրուան խորհրդանոցին մէջ բոլոր պատգամաւորները Գաւառի մին ընտան ճամբուն դէմ խօսեցան, եւ կ'ըսէին թէ Իտալիայի ապստամբական մասը Գաղղիայի եւ Բիւսնիցիի հետ միացած են. եւ ի մասնաւորի ագիտաւորներէն սկզբնալ դէմ զինեցան եւ ստիպեցին զկառավարութիւնը որ բոլոր ճգնաժամը ասոր դէմ գնէ: Միայն Լէհ պատգամաւոր մը ազդեցութեանց ի նպաստ խօսեցաւ:

Պրէսն 14 Մայ. Այսօր իշխան յանձնեցիւր (թագաւորի փոխանորդը) անձամբ զխորհրդանոցը գոյեց: Եւ իր խօսակցութեան ատենը Գերմանիայի մէջ հիմնական եղած միութեան վրան իր ուրախութիւնը ցուցնելէն ետքը յայտնեց որ Գերմանիայի վրայ հակել եւ անոր իրաւանցը փոթ տանելն իրեն պարտք կը սեպէ: Մենք կ'սպասենք, կ'ըսէր, որ Գերմանիայի առէն դաշնակիցները՝ աս խնդրոյն լուծման համար մեզի օգնական ըլլան...

Պատերազմի տեղույն վրայ հայեցում մը Մայ. 12

Աւստրիայի բանակը թշնամաց երկրի մէջ Սեզիա գետին բոլոր զիծը բռնած է հետեւեալ գլխաւոր տեղերու մէջ

որ են Գորդոնա, Գաղղիան, Սգրիվա, Գաղէի, Սալէ, Գանտա, Ֆրուցան: Բիւսնիցիցիք 70,000ով բռնած են Կուլի, Ալեսանտրիա, Վալենցա, Ֆրազինեթթօ, Գաղալ: Գաղղիացիք մէկայնոց հետ Կուլին, Ալեսանտրիա, Վալենցա Բոնդէպուրա եւ Տորայի զիծը եւ զրեթէ 80,000 հոգի են:

Գաղղիան Ալեսանտրիա հասնելուն աս դիրքերու մէջ էական փոփոխութիւններ պիտի չըլլան: Աս օրերս Գաղղիական Վարտենական բանակէն յարձակողական մարտ մը կը սպասուէր:

Կաղղիա Կիլիէ, Վերքուր Էմմանուէլ Գիլիէ Կիլիէ հրատարակէ: Աւստրիայի գլխաւոր բանակը հիմայ Վերքուր կը գտնուի, զորքը Բիւսնիցի բնակիչներէն ամէն տեղ բարեկամութեամբ ընդունուեցան: Ի մասնաւորի Վերքուրին բնակիչքը զիրենք իր բարեկամ ընդունած են, եւ վատահոթութիւնն կայսերական զօրաց սքանչելի կրթութեան վրան է:

Գաղղիի մէջ ամրացած զօրքը Աւստրիացւոց վրայ մեծ կրակ մը բացաւ, բայց Աւստրիացիք մինչեւ կամքէն գլուխ յառաջացան: Բիւսնիցիցիք Սգրիվանոյի աղքատ բնակչաց 1500 արջուններն յափշտակելով, արք եւ կանայք բռնութեամբ քրշելով քաղքին մէջ խոթեցին որ հոն պատուարները շինելու դուրս գնեն: Աւստրիացիք թշնամաց կրակին տակ Վալենցայի բով փոյն կամեցը փոշով օդ հանեցին: Իզած գլուխն անանկ մեծ էր որ Պոպիլիէն լուեցաւ: Բիւսնիցիցիք Վերքուրին բով Սեզիայի կամքէն ասկի ակն պատրաստած էին, բայց Աւստրիացիք իմանալով, պարպեցին:

Թալիէ Գուրինէն ընդունած լրերուն նայելով, Գուրին եւ Ալեսանտրիայի մէջ երկու մեծ ճամբաները Գաղղիացւոց թէ ոտանաւոր եւ թէ ձիաւոր զօրքերով լեցուն են. բայց Աւստրիայի դէմ յարձակելու համար դեռ բաւական ձիաւոր չունին: Թնդանօթաձիգ զօրքն ալ մինչեւ հիմայ բաւական չորացաւ: Գաղղիացւոց պաշտօնակալներուն ըսածին նայելով, Իտալիայի համար 200,000 Գաղղիացի զօրք որոշուած է: Ասոնցմէ առնուազն 90,000ն արդէն հասած է: Բայց բաց դաշտի մէջ պատերազմի սկսելու համար դեռ շատ բանի կարօտութիւն ունին:

Գուրինէն եկած լրերուն համաձայն Գաղղիացիք Բիւսնիցիցիցի հետ Պոպիլիէի կողմանէ լեռանց մէջերէն դէպ ի Բիւսնիցի գաղղիին որ անկէ Լոմպարտիա մտնեն, բայց Աւստրիացիք իմանալով ետեւէն ինկան եւ ետ մղեցին, մինչեւ Պոպիլի ալ Աւստրիացւոց ձեռքը թող տալու ստիպուեցան:

— Գիւլիէ լրագիրն ասանկ կը գրէ. Ճենովայէն ամսոյս 10ին կ'իմանանք թէ Գաղղիացւոց զօրքը Ատտին մինչեւ Ալեսանտրիա, անկէ ալ մինչեւ Ճենովա բանակած են: Բոլոր քաղաքներն ու գեղերը զօրքով լեցուն, բոլոր եկեղեցիները, վանքերն ու հրապարակական տեղերը զինուորանոց դարձած են, բայց նաեւ բոլոր ճամբուն եւ երկաթուղոյն զոմով վրաններ ալ կանգնուած են: Բոլոր պարտաւորներն, արդէն ձերբութեամբ հնձուած եւ Ալեսանտրիան պատող պողոյ պարտեղներն քաղքին ամրութիւնները մեծցնելու պատճառաւ բոլոր փախցած են: Կուլի օտար զօրքերով, Թալիէն ու Զաւալիէն լեցուն է:

— Թրեստ 17 Մայ. Երէկ կէսօրէն յառաջ Ալեսանտրիա Գաղղիական նաւատորմին երեւցաւ:

— Պրիւսիա 15 Մայ. Չորս նոր Գաղղիական սպառապետներ պիտի անուանուին, Գաղղիէն իշխանը, Մադ-Մահան, Կիլի եւ Ռէնեօլ ար Ս. Ժան տ'Անժէի:

— Պրիւսիա 16 Մայ. Իտալական հիմնական Լաբպայի զիծը տեսնելով ինքն ալ 1, 2, 3, 5 եւ 6 զօրաբաժինները թնդանօթներով ու ձիաւորներով պատերազմի ոտք կը հանէ: Բոլոր պաշտօնի զօրքը կը կաշուի այնպէս որ բանակն երեք ամսուան մէջ պատրաստ պիտի ըլլայ:

— Վիեննա 18 Մայ. Աւստրիայի արտաքին գործոց պաշտօնէն Պուլ Զաւենշլոպին կոմս, իր առողջութեան պատճառաւ իր պաշտօնէն հրաժարեցաւ. եւ անոր տեղը Ռէկպէրկ կոմսն անցաւ, որ մինչեւ հիմայ Գերմանական դաշնակցութեան ժողովոյն գահերէց էր, եւ անկէ հեռադրով կանչուած էր: